

بسم الله الرحمن الرحيم

بررسی میزان اثربخشی برنامه‌های آموزش ضمن خدمت در ایجاد مهارت‌های
تدریس دبیران مقطع راهنمایی شیراز از نظر مدیران، دبیران و دانش آموزان

۲۰ / ۴ / ۱۳۸۱

بوسیله‌ی:

سعید احمدی

پایان نامه

ارائه شده به معاونت تحصیلات تکمیلی به عنوان بخشی از
فعالیت‌های تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته‌ی:

مدیریت آموزشی

از

دانشگاه شیراز

شیراز

جمهوری اسلامی ایران

ارزیابی و تصویب شده توسط کمیته پایان نامه با درجه : عالی

امضاء اعضاء کمیته پایان نامه :

دکتر پرویز ساکتی ، استادیار بخش مدیریت و برنامه‌ریزی آموزش (رئیس کمیته).....

دکتر اصغر رضویه ، دانشیار بخش روانشناسی تربیتی.....

دکتر اکبر مسعودی ، استادیار بخش مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی.....

دی ماه ۱۳۸۰

۲۲۶۶۹

روزنامه‌های دکتر سعید احمدی
شیراز

تقدیم به

روح پاک و مطهر برادر شهیدم عبدالکریم احمدی که عاشقانه جان
خود را در راه دفاع از میهن اسلامی هدیه کرد و به برادر عزیز و گرامی
عبدالرسول احمدی ، به خاطر گذشت ، ایثار و فداکاریش

سپاسگزاری

حمد و سپاس خداوند سبحان را که انسان را آفرید و او را به گوهر عقل بیاراست بر مخلوقات برتری داد، نوشتن آموخت و به وی آنچه را نمی‌دانست تعلیم داد "الذی علم بالقلم و علم الانسان ما لم يعلم" و باز سلام و درود حق تعالی بر تمامی پویندگان طریق علم و معرفت آنانی که چراغ هدایت بندگان خدایند و بار عظیم رسالت هدایت و تربیت خلق الله را عهده دارند. بالاخص اساتید بزرگوارى که این حقیر از محضر آنها تلمذ نموده و از سرمایه علمی ایشان بهره و ره توشه‌ای برداشتم و در حقیقت ما را مدیون و مرهون خود نموده چرا که به فرموده مولای متقیان و امیرمومنان و سر سلسله عالمان و عارفان امام علی (ع) (و من علمنی حرفاً فقد سیرنی عبداً) و براستی چه لطف و احسانی بالاتر و برتر از این که مجهولات را بزداييم و علم و آگاهی و نور و روشنایی را جایگزین سازیم.

اینک که به لطف احدیت و هدایت اساتید ارزشمند کار تکمیل این پروژه تحقیقاتی به پایان رسیده است. از استاد فرزانه و عالیقدر جناب آقای دکتر ساکتی که در این مدت تحصیل از محضر پرفیضشان مستفید گشته‌ام صمیمانه قدردانی می‌نمایم. لازم می‌دانم از اساتید گرامی و مکرم جناب آقای دکتر رضویه و جناب آقای دکتر مسعودی که همواره از رهنمودها و ارشادات ارزنده ایشان بهره‌مند شده‌ام سپاسگزاری نمایم.

همچنین از کلیه اساتیدی که در این مدت تصدیع اوقات شریفشان را فراهم نموده و ما را رهین محبت خویش قرار داده‌اند از جمله جناب آقای دکتر حسینی، جناب آقای دکتر خادمی و آقای بهرام جوکار صمیمانه تشکر و قدردانی می‌نمایم.

از آقای ناصر نوشادی به جهت راهنمایی های ارزنده و انجام کارهای کامپیوتری سپاسگزارم. همچنین از کلیه کارکنان خدوم و پرتلاش کتابخانه‌های میرزای شیرازی، منطقه‌ای علوم و تکنولوژی ممنون و شکرگزارم. و در نهایت از شورای تحقیقات سازمان آموزش و پرورش استان فارس، رؤسای نواحی چهارگانه شیراز و کلیه مدیران، دبیران و دانش آموزان این نواحی که با ما مساعدت و همکاری نموده‌اند تقدیر و تشکر وافر به عمل می‌آید.

اللهم وفقنا لما تحب و ترضی

چکیده

بررسی میزان اثربخشی برنامه‌های آموزش ضمن خدمت در ایجاد مهارت‌های تدریس دبیران مقطع راهنمایی شیراز از نظر مدیران، دبیران و دانش آموزان

توسط

سعید احمدی

هدف از انجام این پژوهش بررسی میزان اثربخشی برنامه‌های آموزش ضمن خدمت در ایجاد مهارت‌های تدریس دبیران بود. همچنین این تحقیق قصد داشت مشخص کند آیا میزان مهارت‌های تدریس دبیران شرکت کننده در دوره‌های آموزش ضمن خدمت، بر حسب جنسیت، سابقه‌ی خدمت، سطح تحصیلات متفاوت است یا خیر؟

از کل دبیران مقطع راهنمایی نواحی چهار گانه آموزش و پرورش شیراز شرکت کننده در دوره‌های ضمن خدمت سال ۷۸ به همراه مدیران و دانش آموزان آن‌ها با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی، نمونه‌ای ۱۵۰ نفره انتخاب شد تا رابطه‌ی بین متغیر اثربخشی برنامه‌های آموزشی ضمن خدمت با مهارت‌های تدریس دبیران بررسی شود.

ابزار مورد استفاده در این تحقیق سه مقیاس بود که به منظور سنجش میزان اثربخشی برنامه‌های آموزشی ضمن خدمت و مهارت‌های سه گانه قبل، ضمن و بعد از تدریس به کار گرفته شد.

مقیاس اول به منظور سنجش میزان مهارت‌های قبل، ضمن و بعد از تدریس دبیران جهت پاسخگویی در اختیار مدیران و مقیاس دوم برای سنجش میزان مهارت ضمن تدریس دبیران جهت پاسخگویی در اختیار دانش آموزان قرار گرفت. مقیاس سوم نیز میزان اثر بخشی برنامه‌های آموزشی ضمن خدمت را می‌سنجید که توسط دبیران پاسخ داده شد.

روایی مقیاس‌های مذکور توسط تعدادی از اساتید و دانش‌جویان دوره دکتری و کارشناسی ارشد رشته‌های مدیریت آموزشی و روانشناسی تربیتی صورت گرفت. پایایی آن نیز با استفاده از روش باز آزمایی و آلفای کرنباخ محاسبه گردید.

پس از جمع آوری اطلاعات و استخراج داده‌ها، حسب مورد براساس سئوالات تحقیق از روش‌های آماری ضریب همبستگی پیرسون، آزمون t گروه‌های مستقل و تحلیل واریانس یکطرفه استفاده شد. نتایج حاصله عبارت بود از:

۱- بین اثربخشی برنامه‌های آموزشی ضمن خدمت و مهارت‌های قبل، ضمن (از نظر مدیران) و بعد از تدریس رابطه معنی‌داری وجود نداشت.

۲- بین اثر بخشی برنامه‌های آموزشی ضمن خدمت و مهارت ضمن تدریس (از نظر دانش آموزان) رابطه معنی دار در سطح $P < 0/001$ به دست آمد.

۳- میانگین نمرات معلمان زن در مهارت‌های سه گانه فوق از معلمان مرد بیشتر بود و این تفاوت در مهارت‌های قبل و بعد از تدریس در سطح $P < 0/01$ و در مهارت ضمن تدریس (از نظر دانش آموزان) در سطح $P < 0/0001$ معنی‌دار شد. در مهارت ضمن تدریس (از نظر مدیران) تفاوت معنی‌داری میان معلمان زن و مرد مشاهده نشد.

۴- سابقه خدمت و سطح تحصیلات دبیران تأثیری روی میزان مهارت‌های سه‌گانه تدریس آنان نداشت.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
د.....	چکیده
ط.....	فهرست جداول
ک.....	فهرست اشکال
۱.....	فصل اول: مقدمه
۲.....	۱-۱- پیشگفتار
۴.....	۱-۲- تعاریف و اهداف آموزش ضمن خدمت
۶.....	۱-۳- تاریخچه آموزش ضمن خدمت
۷.....	۱-۴- نقش آموزش ضمن خدمت در پیشبرد آموزش
۸.....	۱-۵- بیان مسئله
۹.....	۱-۶- اهمیت پژوهش
۱۰.....	۱-۷- اهداف تحقیق
۱۱.....	۱-۸- سوالات تحقیق
۱۲.....	۱-۹- متغیرها و واژه‌های مورد پژوهش
۱۴.....	فصل دوم: بررسی مطالعات و تحقیقات پیشین
۱۵.....	۲-۱- مقدمه
۱۶.....	۲-۲- مبانی نظری
۱۶.....	۲-۲-۱- مبانی نظری اثر بخشی برنامه‌های آموزش ضمن خدمت
۱۹.....	۲-۲-۲- مبانی نظری مهارت‌های تدریس
۲۲.....	۲-۳- تحقیقات پیشین

۲۳	۱-۳-۲-تحقیقات مربوط به اثربخشی برنامه های آموزشی ضمن خدمت با مهارت‌های تدریس .....
۲۵	۲-۳-۲-تحقیقات مربوط به اثربخشی برنامه های آموزشی ضمن خدمت با نیازهای آموزشی معلمان .....
۳۰	۳-۳-۲-تحقیقات مربوط به میزان مهارت‌های آموخته شده معلمان شرکت کننده در دوره‌های ضمن خدمت .....
۳۵	۴-۳-۲-تحقیقات مربوط به میزان مهارت‌های آموخته شده معلمان در دوره‌های ضمن خدمت با توجه به جنسیت، مدرک تحصیلی و سنوات کاری .....
۳۶	۴-۲-نتیجه گیری از مبانی نظری و تحقیقات پیشین .....

۳۹..... فصل سوم: روش تحقیق

۴۰	۱-۳-تعریف عملیاتی متغیرها و واژه‌های مورد پژوهش .....
۴۲	۲-۳-جامعه آماری .....
۴۲	۳-۳-نمونه آماری .....
۴۴	۴-۳-ابزار جمع آوری اطلاعات .....
۴۵	۱-۴-۳-مراحل تهیه مقیاس .....
۴۶	۱-۱-۴-۳-نحوه تعیین روایی .....
۴۶	۲-۱-۴-۳-نحوه تعیین پایایی .....
۴۷	۳-۱-۴-۳-شکل و ماهیت پرسشنامه .....
۴۹	۲-۴-۳-نحوه اجرای پرسشنامه و جمع آوری اطلاعات .....
۴۹	۳-۴-۳-نحوه نمره گذاری پرسشنامه .....
۵۰	۵-۳-روش‌های آماری .....

۵۲..... فصل چهارم: یافته‌های تحقیق

۵۳	۱-۴-مقدمه .....
۵۳	۲-۴-یافته های تحقیق .....
۵۳	۱-۲-۴-سوال اول .....
۵۴	۲-۲-۴-سوال دوم .....
۵۴	۳-۲-۴-سوال سوم .....
۵۶	۴-۲-۴-سوال چهارم .....
۵۷	۵-۲-۴-سوال پنجم .....

۶۰..... سوال ششم ۴-۲-۶

۶۳..... خلاصه‌ی یافته‌ها ۴-۳

۶۴..... فصل پنجم: بحث نتایج

۶۵..... ۱-۵- بحث و نتیجه‌گیری

۷۰..... ۲-۵- خلاصه و نتیجه‌گیری

۷۲..... ۳-۵- محدودیت‌های تحقیق

۷۳..... ۴-۵- پیشنهادات تحقیق

۷۳..... ۱-۴-۵- پیشنهادات کاربردی

۷۳..... ۲-۴-۵- پیشنهادات برای پژوهش‌های آتی

۷۴..... ضمائم

۷۴..... پرسشنامه

۸۳..... منابع

۸۳..... الف) منابع فارسی

۸۷..... ب) منابع انگلیسی

چکیده و عنوان به زبان انگلیسی

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۴۲	جدول ۱-۳-توزیع گروه دبیران مورد مطالعه برحسب جنسیت
۴۳	جدول ۲-۳-توزیع گروه دبیران مورد مطالعه برحسب ناحیه محل خدمت
۴۳	جدول ۳-۳-توزیع گروه دبیران مورد مطالعه برحسب سابقه خدمت
۴۳	جدول ۴-۳-توزیع گروه دبیران مورد مطالعه برحسب مراکز فارغ التحصیل
۴۴	جدول ۵-۳-توزیع گروه دبیران مورد مطالعه برحسب میزان تحصیلات
۴۴	جدول ۶-۳-توزیع گروه دبیران مورد مطالعه برحسب رشته تدریس
	جدول ۷-۳-ضریب آلفای کرنباخ برای مهارت‌های تدریس و اثربخشی
۴۷	برنامه‌های آموزش ضمن خدمت
	جدول ۸-۳-شماره عبارات مربوط به مهارت‌های تدریس دبیران
۴۸	(مقیاس شماره ۱)
	جدول ۹-۳-شماره عبارات مربوط به مهارت‌های ضمن تدریس دبیران
۴۸	(مقیاس شماره ۲)
	جدول ۱۰-۳-شماره عبارات مربوط به اثربخشی برنامه‌های آموزشی ضمن
۴۹	خدمت (مقیاس شماره ۳)
	جدول ۱۱-۳-ارزش عددی گزینه های عبارات مقیاس مهارت‌های تدریس
۵۰	(مقیاس شماره ۱)
	جدول ۱۲-۳-ارزش عددی گزینه‌های عبارات مقیاس مهارت‌های ضمن
۵۰	خدمت (مقیاس شماره ۲)
	جدول ۱۳-۳-ارزش عددی گزینه‌های عبارات مقیاس اثربخشی برنامه‌های
۵۰	آموزشی دوره‌های ضمن خدمت (مقیاس شماره ۳)
	جدول ۱-۴-ضریب همبستگی اثربخشی برنامه های آموزشی ضمن خدمت با
۵۵	مهارت های قبل، ضمن و بعد از تدریس
	جدول ۲-۴-ضریب همبستگی ابعاد پنج گانه اثربخشی برنامه‌های آموزشی
۵۵	ضمن خدمت با مهارت‌ها قبل، ضمن و بعد از تدریس

- جدول ۳-۴-مقایسه میانگین مهارت‌های قبل، ضمن و بعد از تدریس در بین
 ۵۶ ..... معلمان مرد و زن
- جدول ۴-۴-میزان مهارت قبل از تدریس دبیران با توجه به سابقه خدمت ۵۷
- جدول ۴-۵-مقایسه میزان مهارت‌های قبل از تدریس دبیران باسابقه خدمت ۵۸
- جدول ۴-۶-میزان مهارت ضمن تدریس دبیران (از نظر مدیر) با توجه به
 ۵۸ ..... سابقه خدمت
- جدول ۴-۷-میزان مهارت ضمن تدریس دبیران (از نظر مدیر) با سابقه خدمت
 ۵۸ .....
- جدول ۴-۸-میزان مهارت بعد از تدریس دبیران با توجه به سابقه خدمت ۵۹
- جدول ۴-۹-مقایسه میزان مهارت بعد از تدریس با سابقه خدمت ۵۹
- جدول ۴-۱۰-میزان مهارت ضمن تدریس دبیران (از نظر دانش آموز) با توجه
 ۵۹ ..... به سابقه خدمت
- جدول ۴-۱۱-مقایسه میزان مهارت ضمن تدریس دبیران (از نظر دانش آموز)
 ۶۰ ..... با سابقه خدمت
- جدول ۴-۱۲-میزان مهارت قبل از تدریس دبیران با توجه به مدرک تحصیلی ۶۰
- جدول ۴-۱۳-مقایسه میزان مهارت قبل از تدریس دبیران با مدرک تحصیلی ۶۱
- جدول ۴-۱۴-میزان مهارت ضمن تدریس دبیران (از نظر مدیر) با توجه به
 ۶۱ ..... مدرک تحصیلی
- جدول ۴-۱۵-مقایسه میزان مهارت ضمن تدریس دبیران (از نظر مدیر) با
 ۶۱ ..... مدرک تحصیلی
- جدول ۴-۱۶-میزان مهارت بعد از تدریس دبیران با توجه به مدرک تحصیلی ۶۱
- جدول ۴-۱۷-مقایسه میزان مهارت بعد از تدریس دبیران با مدرک تحصیلی ۶۲
- جدول ۴-۱۸-میزان مهارت ضمن تدریس دبیران (از نظر دانش آموز) با توجه
 ۶۲ ..... به مدرک تحصیلی
- جدول ۴-۱۹-مقایسه میزان مهارت ضمن تدریس دبیران (از نظر دانش آموز)
 ۶۲ ..... با مدرک تحصیلی

فهرست اشکال

صفحه

عنوان

نمودار ۱-۱-انواع مهارت های تدریس و اجزاء آن ۱۳

فصل اول

مقدمه

مقدمه

۱-۱: پیشگفتار

((اطلبوا العلم من المهد الى اللحد))

نهاد تعلیم و تربیت در هر جامعه عامل ترقی و تعالی آن محسوب می شود. یکی از ارکان مهم این نهاد وجود معلمانی آگاه و با تجربه است تا با علم و عمل خود، افراد جوان جامعه را به سوی هدف های متعالی سوق دهند و بدین ترتیب برای اصلاح جامعه به طور جدی قدم بردارند. لازمه وجود چنین معلمان و مربیانی در جامعه تشکیل کلاس های بازآموزی، کارورزی و آموزش ضمن خدمت است. (سلطان القرایی، ۱۳۷۳)

آموزش کاراترین ابزار و قویترین فرایند موجود برای انتقال دانش و مهارت به نیروی انسانی و آماده تقویت نمودن آنان برای انجام وظایف می باشد. (جمشیدیان و رضایی، ۱۳۷۷)

به عبارت دیگر، امروزه بیشتر کشورهای توسعه یافته برای بقاء، رشد و توسعه، بخش قابل توجهی از در آمد ناخالص ملی خود به طریق مختلف صرف آموزش و تربیت نیروی انسانی می نماید.

وارد^۱ (به نقل از شاوردی، ۱۳۷۲) معتقد است که: «تعلیم و تربیت در پیشرفت اجتماعی اثر فراوانی دارد به دلیل این که اگر نیروی انسانی به طور صحیح پرورش یابد، قادر به حل تمام مشکلات موجود خواهد بود و تمام موانعی که در راه پیشرفت و ترقی اقتصادی و اجتماعی وجود دارد از بین خواهد رفت.»

1- Ward

ربیعی (۱۳۷۱) اعتقاد دارد که: «از ضروریات کار در دنیای امروز، مراکز آموزشی مجهز به ابزار تحقیق همراه با بر نامه های آموزش ضمن خدمت است...» این محقق کشور ژاپن را مورد توجه قرار داده است و از جمله دلایل بازدهی بالای این کشور را مرتبط با برنامه های آموزش ضمن خدمت کارکنان آن می داند.

بنابر این می توان گفت که آموزش نوعی سرمایه گذاری مفید و یک عامل کلیدی در توسعه محسوب می شود که چنانچه به درستی و شایستگی برنامه ریزی و اجرا شود، می تواند بازده اقتصادی قابل ملاحظه ای داشته باشد. (ترک زاده، ۱۳۷۸)

به علاوه از جمله عوامل مؤثر در تشکیل و ضرورت آموزش های ضمن خدمت، گذشت زمان می باشد. تحقیقات زیادی نشان داده است که معلمانی که به طور متوسط ۵ سال از دوره آموزشی آنها سپری شده است کارآیی آنها به تدریج کم شده و به این سبب همه معلمان باید به طور متناوب تحت آموزش های مستمر قرار گیرند. (فراهانی، ۱۳۷۴)

خلاصه این که امروزه بسیاری از اندیشمندان جهان بر آموزش پیوسته و مداوم برای همه افراد تاکید دارند و عقیده دارند که آموزش و پرورش به زمان و مکان خاصی محدود نیست و انسان امروز در در دنیایی به سر می برد که پیوسته در حال تغییر است و در این دنیای متغیر، فردی می تواند زندگی سرشار از موفقیت داشته باشد که خود را با این تغییرات سازش دهد. (اسماعیلی، ۱۳۷۳)

با توجه به چنین اهمیتی در این مطالعه میزان اثر بخشی بر نامه های آموزش ضمن خدمت در ایجاد مهارت های تدریس دبیران مقطع آموزشی شیراز مورد بررسی قرار می گیرد. در این بخش ابتدا تعاریف و اهداف آموزشی ضمن خدمت، سپس تاریخچه آموزش ضمن خدمت، نقش آموزش ضمن خدمت در پیشبرد آموزش، بیان مساله، اهمیت پژوهش، اهداف تحقیق، سئوالات تحقیق و معرفی متغیرها و واژه های مورد پژوهش ارائه خواهد شد.

۲-۱: تعاریف و اهداف آموزش ضمن خدمت

پیرامون آموزش ضمن خدمت تعاریف متعدد و متنوعی ارائه گردیده است که به چند مورد از آنها اشاره خواهد شد.

دانکین^۱ (به نقل از صفوی، ۱۳۷۲) آموزش ضمن خدمت را بهبود بخشیدن فعالیت های آموزش و پرورش مرتبط با رشته تخصصی افراد می داند که عمدتاً یا انحصاراً به قصد دانش افزایی، کسب مهارت و تغییر نگرش های حرفه ای ایشان صورت می گیرد تا بتوانند به گونه ای مؤثر تر به تعلیم و تربیت کودکان بپردازند.

تعریف گسترده تر از تعریف فوق را، بولا (۱۳۷۳) در زمینه آموزش مداوم^۲ ارائه می دهد. وی معتقد است که: «آموزش مداوم به آموزشی اطلاق می شود که در طول زندگی فرد جریان دارد و شامل یادگیری رسمی، غیر رسمی و اتفاقی برای رسیدن به حداکثر رشد فردی، اجتماعی افراد می شود.»

میر کمالی (۱۳۷۷) آموزش ضمن خدمت را مجموعه آموزش هایی می داند که برای افزایش اثر بخشی و کارآیی افراد کارکنان رسمی و در حال استخدام یک سازمان می باشد. در توصیه نامه یونسکو در سال ۱۹۷۶ آموزش بزرگسالان بر تمامی فعالیت ها و فرایندهای آموزش منظم با هر محتوی، سطح و روش اطلاق می شود به طوری که افراد بتوانند دانش خود را غنی کرده، تخصص های فنی و حرفه ای خود را کامل تر کرده و این توانایی و تخصص ها را در مسیر تازه به کار ببرند. (سلطان القرایی، ۱۳۷۳)

هاس^۳ (۱۹۵۷) آموزش ضمن خدمت معلمان را به این طریق تعریف کرده است که: «آموزش ضمن خدمت معلمان عبارت است از کلیه فعالیت هایی که پرسنل حرفه ای در طول خدمت خود در آن به کار گرفته می شوند و طرح ریزی آن برای مشارکت در بهبود شغل معلمان است.»

1- Dunkin

2- Continuing education

3- Hass